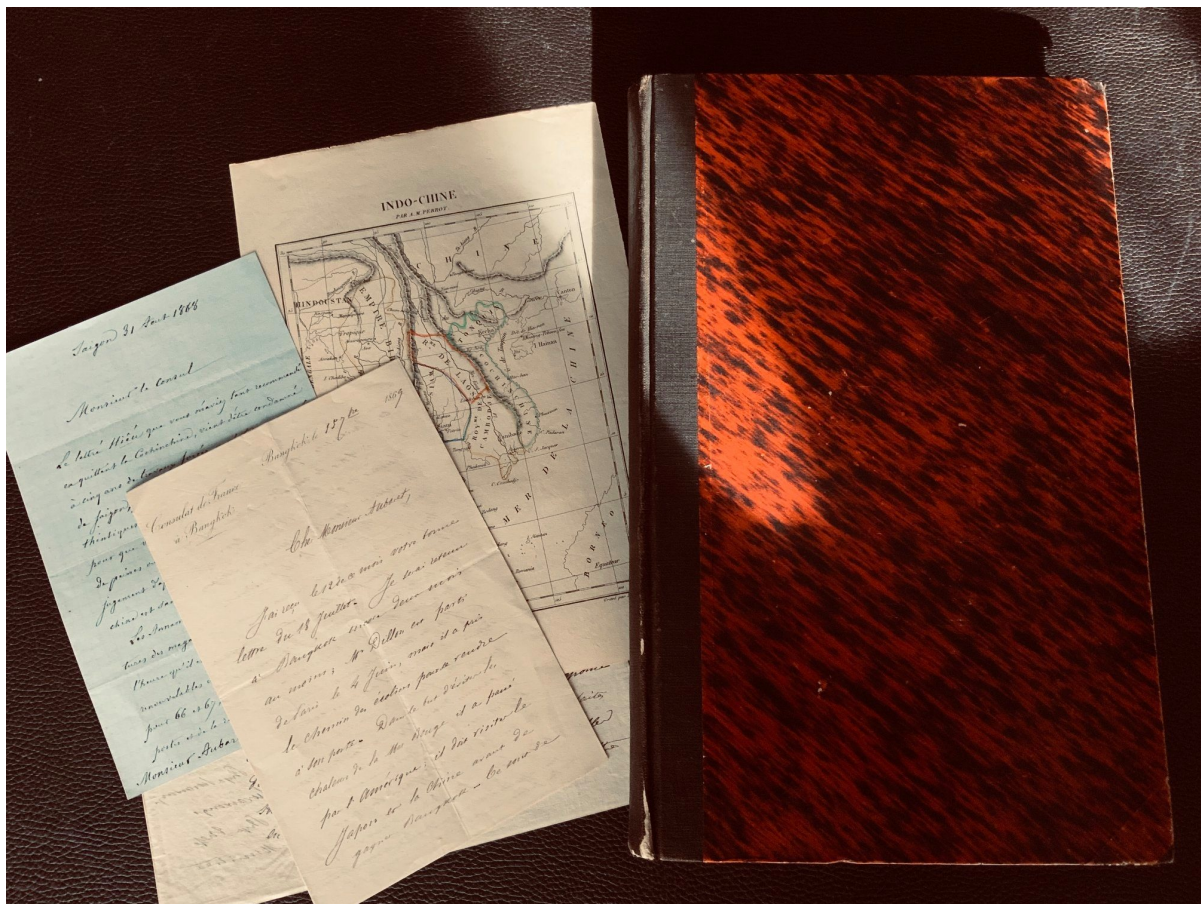

พบ “บันทึกลับโอบาเรต์” เผยเบื้องหลังการเจรจาสนธิสัญญาสยามกับฝรั่งเศส

“บันทึกลับโอบาเรต์”

(1) เป็นบันทึกอะไร ทำไมถึงซื้อ?

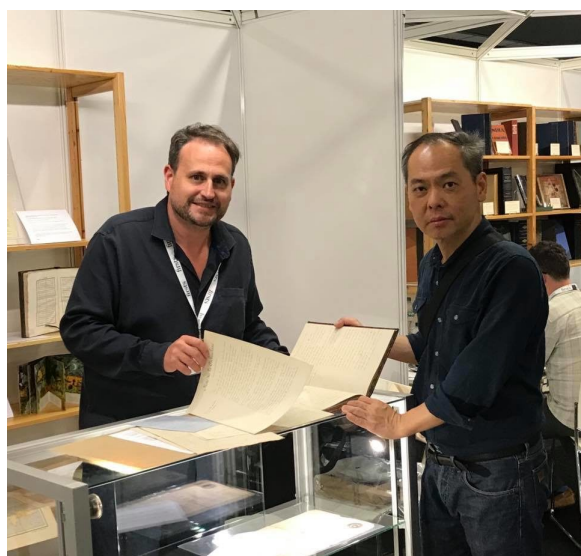
คงเป็นเรื่องแปลก ถ้าใครสักคนซื้อกระดาษเป็นแสนทั้งที่จับไม่ได้ หรือซื้อหนังสือราคาแพงที่อ่านไม่ออก ไม่รู้ด้วยคนเขียนเป็นใคร แต่ผมซื้อ

ระหว่างเดินชมนิทรรศการหนังสือโบราณที่กรุงลอนดอน ผมเหลือบไปเห็นเอกสารชิ้นหนึ่ง แผ่นป้ายข้างเอกสารเขียน Vietnam/Thailand/Cambodia Archive: An archive featuring the manuscript “diplomatic letter book” of Gabriel Aubaret, the French Consul to Vietnam and Siam, 1864-7.

ความรู้สึกแวบแรก “โห...แพง อ่านก็ไม่ออก โอบาเรต์นี่มันกงสุลฝรั่งเศส นิสัยไม่ดีไม่มีใครคบ จะซื้อดีหรือ”

แต่อีกแวบ “มันเป็นแมนูสคริปต์มีเล่มเดียวในโลก นั่นขอเขาดีกว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับเมืองไทยเยอะมัย”

“อเล็กซ์” หยิบเอกสารออกจากตู้ เป็นสมุดบันทึกเล่มใหญ่สีสีแดงเซอร์รีสลับดำ สันปกหุ้มแถบผ้าสีเทาถ่าน ขนาดกว้าง 21.5 เซนติเมตร สูง 34.0 เซนติเมตร เนื้อหาภายในเป็นสำเนาจดหมายและร่างแก้ไขสนธิสัญญาที่กำลังเจรจาระหว่างสยาม เวียดนาม และฝรั่งเศส ช่วง ค.ศ. 1864-67/พ.ศ. 2407-2410 เขียนโดย กาบรีเอล โอบาเรต์ (Gabriel Aubaret) กงสุลฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ และอุปทูตที่เว้ เวียดนาม

พบกับอเล็กซ์ และ “บันทึกลับโอบาเรต์”

สมุดหนา 374 หน้า มีข้อความบันทึก 145 หน้า แบ่งเป็นส่วนของ “เวียดนาม” 55 หน้า “สยาม” 90 หน้า ในส่วนแรกเป็นจดหมายที่โอบาเรต์เขียนที่เว้และไซ่ง่อนระหว่างวันที่ 28 มิถุนายน – 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1864/พ.ศ. 2407 รวม 12 ฉบับ ไฮไลท์คือจดหมายที่โอบาเรต์เขียนถึง ดรูแอง เดอ ลูส (Edouard Drouyn de Lhuys) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส เสนอร่างแก้ไขสนธิสัญญาไซ่ง่อน ซึ่งนำไปสู่สนธิสัญญาโอบาเรต์ และสำเนาพระราชสาส์นซึ่งจักรพรรดิตูตึก (Tu Duc) ทรงมีไปถวายจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 ขอบพระทัยที่จักรพรรดินโปเลียนได้ทรงเห็นชอบกับสนธิสัญญาโอบาเรต์

ในส่วนของสยาม ประกอบด้วยจดหมายโดยโอบาเรต์, ดรูแอง เดอ ลูส, พระราชสาส์นจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ปิดท้ายด้วยคำพิพากษาศาลคดีหมิ่นประมาทที่โอบาเรต์ฟ้องหมอบรัดเลย์ รวมจำนวนทั้งสิ้น 20 ฉบับ เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องการเจรจาทำสัญญากับสยามเรื่องเขมร จดหมายและเอกสารเขียนที่กรุงเทพฯ และกรุงปารีส ระหว่างวันที่ 9 มกราคม ค.ศ. 1864/พ.ศ. 2406 – 18 เมษายน ค.ศ. 1867/พ.ศ. 2410 คัดลอกลงในสมุดบันทึกราวปี ค.ศ. 1867/พ.ศ. 2410

เอกสารที่น่าสนใจได้แก่ จดหมายที่โอบาเรต์เขียนถึง ดร.แอง เดอ ลุส รายงานผลการเจรจากับ เจ้าพระยาภาณุวงศ์, จดหมายถึง เดอ มุสติเย (De Moustier) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศคนใหม่ รายงานปัญหาอันเนื่องมาจากการทำสัญญาฉบับระหว่างสยามกับเขมร, และจดหมายอีกฉบับ หัวข้อระบุว่า “Affaires du Cambodge conclusion impossible a Bangkok” โอบาเรต์คงรับรู้แล้วว่าการพยายามทำ สัญญาที่กรุงเทพฯ เป็นอันลึ้นสุด เพราะทางสยามได้ตัดสินใจแต่งตั้งทูตไปเจรจาโดยตรงที่กรุงปารีส ท้ายจดหมาย เป็นภาคผนวก “มาตรา 4” เรื่องที่สร้างปัญหายืดเยื้อข้ามปี

อเล็กซ์บอกผม: “This is a highly important original archive. Inside you’ll find top-secret information, ranging from political strategy papers, treaty negotiations, as well as lively accounts of audiences with King Mongkut and Emperor Tu Duc. These documents are indispensable primary sources on Siam and Indochina during a time of transformative change.”

ผมตอบ: “Oh, I see. Nice handwriting. But it’s in French. I’m afraid I can’t read.”

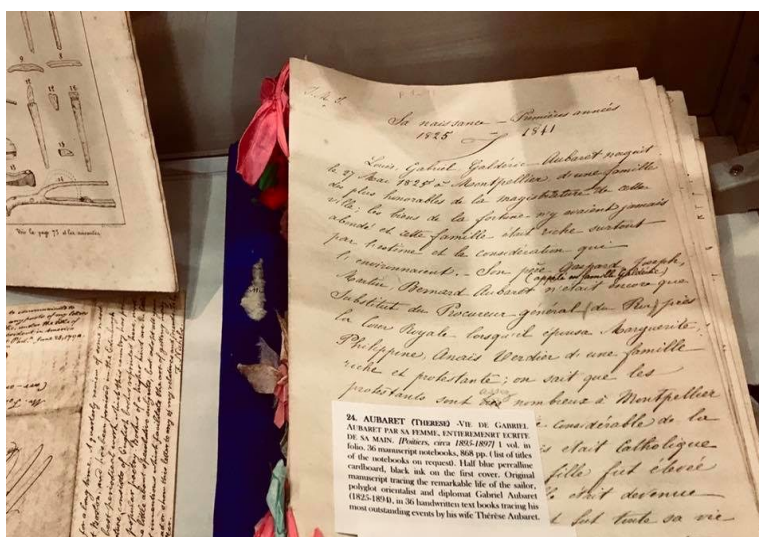
ก่อนจะพูดต่อไปว่า: “To be honest, I know almost nothing about Aubaret. Just that he was the French Consul in Siam during the time of colonial encroachment. And he caused many problems while in Bangkok. Oh, there was another French guy, Pavie. These two were such a pain. Anyway, the manuscript is very nice and quite unique. I’ll think about it.”

พูดจบ อเล็กซ์ยื่นจดหมายมาให้ผมอีก 4 ฉบับ เป็นจดหมายจากทูตฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ และ “สายลับ” ในไซ่ง่อน “These letters are also included. They informed Aubaret of events in the region after his return to Europe.”

ผมพูดยื้อเวลา แต่ในใจตัดสินใจแล้ว “ซื้อไปก่อน เตียวหาคนแปล”

(2) พบอีกแมนูสคริปต์ บันทึกชีวิตโอบาเรต์

เหมือนฟ้าลิขิต หรือใครกำหนดให้ผมมาจับเรื่องนี้ เมื่อเดินไปสักพัก สายตาก็ไปสะดุดกับเอกสารอีก ชิ้น เป็นเอกสารปกใหญ่วางในตู้ แผ่นป้ายบนเอกสารเขียน Aubaret (Therese) – Vie de Gabriel Aubaret par sa femme, entierement ecrite de sa main.

แมนูสคริปต์ “ชีวิตโอบาเรต์” เขียนโดยภรรยา “เทเรซา” ค.ศ. 1895-97

เป็นเอกสารต้นฉบับชีวประวัติโอบาเรต์ เขียนโดย “เทเรซา” ภรรยาของผู้ชีวิต เอกสารมีขนาดกว้าง 19.5 เซนติเมตร สูง 30.5 เซนติเมตร หนา 868 หน้า แบ่งเป็น 2 ภาค 36 บท บทที่เกี่ยวข้องกับสยามมี 4 บท ได้แก่ บทที่ 12-15

12. Prise de Possession du Consulat de France a Bang-kok – Mission a Hue, Janvier 1864-Juillet 1864 (หน้า 297-320);

13. Fin de la mission a Hue – Bang-kok, Juillet 1864–Novembre 1865 (หน้า 321-43);

14. Conge en France – Retour a Bang-kok, 9 he 1865–Mars 1867 (หน้า 346-65); และ

15. Chentabun – Adieux a l’extreme Orient, Son Mariage, Mars 1867-Fevrier 1868 (หน้า 366-74)

เนื้อหาช่วงเวลาที่เขาอยู่ในกรุงเทพฯ และไว้ มีความยาวรวมทั้งสิ้น 78 หน้า เอกสารเขียนระหว่าง ค.ศ. 1895-97/พ.ศ. 2438-40 โดยบทที่เกี่ยวข้องกับสยาม เขียนที่โรม อิตาลี ระหว่างวันที่ 12 เมษายน-2 พฤษภาคม ค.ศ. 1896/พ.ศ. 2439 หรือกว่า 120 ปีมาแล้ว

“ฟรองซัวส์” ให้ข้อมูลว่า: “This manuscript came directly from his [Aubaret] family. It’s a poignant account of his life written in his wife’s hand. It’s very detailed, written soon after

he had died. And as you can see, she delicately tied pink ribbon to hold each section together. This practice is very French, very unique. I would say this manuscript is “a labour of love” from a very devoted wife.”

ผมฟังแล้วรู้สึกซึ่ง เศร้า เจ็บปวด ... “งั้นซื้อเลย เตียวค้อยหาใครมาแปล” ที่สำคัญ “มัน compliment บันทึทกโอบาเรต์ที่ตัดสินใจซื้อ”

สรุป เอกสารที่ผมได้จากกรุงลอนดอน เป็นบันทึกเขียนโดยโอบาเรต์และภรรยา รวมกว่า 1,000 หน้า หลายชิ้นไม่เคยเผยแพร่ หาอ่านไม่ได้นอกจากในหอจดหมายเหตุฯ (Archives Nationales de France) หรือหอจดหมายเหตุกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส (Archives du Ministere des Affaires Etrangeres) ที่เก ดอร์เซ (Quai d’Orsay) กรุงปารีส

(3) ชีวิตและผลงานของโอบาเรต์

“โอบาเรต์เป็นใคร” ถ้าถามผมสองเดือนก่อน ผมคงตอบ “โอบาเรต์เป็นคนฝรั่งเศส เข้ามาเป็นกงสุลสมัย ร. 4” ผมไม่ได้ตอบแบบกวนๆ แต่รู้เท่านี้จริงๆ และจำได้เลาๆ ว่าชอบมีเรื่องกับคนโน้นคนนี้

“โอบาเรต์เป็นใคร” ถ้าถามผมสองเดือนก่อน ผมคงตอบ “โอบาเรต์เป็นคนฝรั่งเศส เข้ามาเป็นกงสุลสมัย ร. 4” ผมไม่ได้ตอบแบบกวนๆ แต่รู้เท่านี้จริงๆ และจำได้เลาๆ ว่าชอบมีเรื่องกับคนโน้นคนนี้

ภายหลังได้เอกสารชุดนี้ ผมพยายามสืบค้นว่าเขาเป็นใคร เข้ามาทำอะไรในสยาม ผมเริ่มต้นจากเอกสารฝั่งไทย แต่ข้อมูลชีวิตส่วนตัวของโอบาเรต์ในเอกสารไทยมีน้อยมาก จะมีก็แต่เรื่องความโอหังก้าวร้าวที่ถูกกล่าวหา

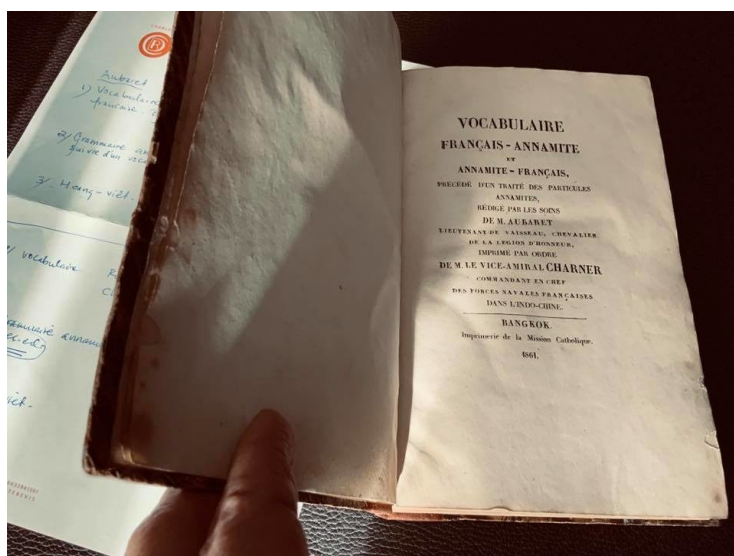
เอนก นาวิกมูล กล่าวในหนังสือ “ฝรั่งที่เกี่ยวข้องกับสยาม 2” ว่า “ประวัติของออบาเรต์มีในที่ได้บ่างยังไม่เคยเห็น ... เริ่มแรกต้องรู้เสียก่อนว่าออบาเรต์เกิดเมื่อใด ตายเมื่อไร คำถามทั้งสองข้อยังหาคำตอบชัดเจนไม่ได้ รู้แต่ว่าออบาเรต์เข้ามาเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. 2407 และกลับออกไปเมื่อ พ.ศ. 2410 ... ถ้าช่วยกันค้นต่อได้ ความรู้ก็จะยิ่งกว้างขวางออกไป”^[1]

ข้อมูลเท่าที่ผมสืบค้นได้มีดังนี้ครับ

ลูอี กาบรีเอล กาลเดริก โอบาเรต์ (Louis Gabriel Galderic Aubaret) เกิดวันที่ 27 พฤษภาคม ค.ศ. 1825/พ.ศ. 2368 ที่เมืองมงแปลีเยร์ (Montpellier) ทางตอนใต้ของฝรั่งเศส เข้าศึกษาที่โรงเรียนนายเรือ (l’Ecole navale) ค.ศ. 1841/พ.ศ. 2384^[2]

โอบาเรต์เข้าประจำการในกองทัพเรือฝรั่งเศส ค.ศ. 1843/พ.ศ. 2386, เข้าร่วมสงครามไครเมีย ค.ศ.1854-55/พ.ศ. 2397-98, เข้าร่วมโครงการสำรวจแม่น้ำไนล์ ค.ศ. 1856-57/พ.ศ. 2399-2400, เข้าประจำการในจีน ค.ศ. 1858/พ.ศ. 2401, เข้ามาไซ่ง่อนพร้อมกองกำลังนำโดยพลเรือโทชาร์แนร์ ค.ศ. 1861/พ.ศ. 2404^[3]

โอบาเรต์เป็นคนใฝ่รู้ มีพรสวรรค์ทางภาษา เขาศึกษาภาษาจีนและเวียดนามจนแตกฉาน สามารถแปลตำราประวัติศาสตร์ (Histoire et description de la Basse Cochinchine) จากต้นฉบับภาษาจีน, ตำรากฎหมาย (Code annamite) จากภาษาเวียดนาม, แต่งพจนานุกรม (Vocabulaire Français-Annamite) และตำราไวยากรณ์เวียดนาม (Grammaire annamite) ฯลฯ^[4]

พจนานุกรมภาษาฝรั่งเศส-เวียดนาม แต่งโดยโอบาเรต์ พิมพ์ที่โรงพิมพ์ “Mission Catholique” กรุงเทพฯ ค.ศ. 1861/พ.ศ. 2404 ปลายรัชกาลที่ 4

โอบาเรต์ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าผู้ตรวจการณ์กิจการชาวพื้นเมืองประจำไซ่ง่อน ค.ศ. 1862/พ.ศ. 2405 ทั้งทำหน้าที่ล่ามในการเจรจาสันติสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับเวียดนามในปีเดียวกัน ต่อมา โอบาเรต์ได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งกงสุลฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ และอุปทูตที่เว้ เขาเดินทางถึงกรุงเทพฯ วันที่ 14 เมษายน ค.ศ. 1864/พ.ศ. 2407 ออกจากกรุงเทพฯ วันที่ 28 กรกฎาคม ค.ศ. 1867/พ.ศ. 2410 รวมระยะเวลาดำรงตำแหน่งกงสุลที่กรุงเทพฯ 3 ปี 3 เดือน และ 14 วัน^[5]

ภายหลังกลับถึงฝรั่งเศส เขาได้แต่งงานกับ เทเรซา กรานีเย (Therese Granier) ค.ศ. 1868/พ.ศ. 2411, ต่อมาได้เข้าดำรงตำแหน่งกงสุลประจำเมืองสคูทารี (Scutari) อัลบาเนีย, เมืองสมิร์นา (Smyrna) หรือ อิชเมียร์ ตุรกี และเมือง Roustchouk บัลแกเรีย^[6]

โอบาเรต์ได้รับแต่งตั้งเป็น “กงสุลใหญ่” คณะกรรมาธิการกำหนดเส้นเขตแดนเซอร์เบีย ค.ศ. 1878/พ.ศ. 2421 สี่ปีต่อมาเขาได้เลื่อนเป็นอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม ทั้งยังดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการบริหารหนี้ภาครัฐของจักรวรรดิออตโตมัน^[7]

โอบาเรต์ “รีไทร์” ในวัย 67 ปี เขาและภรรยาเดินทางออกจากเมืองคอนสแตนติโนเปิล ค.ศ. 1892/พ.ศ. 2435 ไปใช้ชีวิตบั้นปลายที่ปัวตีเย (Poitiers) เมืองโบสถ์เก่าแก่ทางตะวันตกของฝรั่งเศส เขาถึงแก่กรรมวันที่ 19 สิงหาคม ค.ศ. 1894/พ.ศ. 2437 หนังสือชีวประวัติเขียนโดยภรรยาได้รับการตีพิมพ์ ค.ศ. 1898/พ.ศ. 2441^[8]

ผมร้ายประวัติเสียยาวเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงว่า ภายหลังจากเดินทางกลับฝรั่งเศส เขาไม่ได้ “กลายเป็นคนวิกลจริต เป็นที่รังเกียจของสังคมในบั้นปลายชีวิต”^[9]

(4) การรุกรานของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส ค.ศ. 1856-63/พ.ศ. 2399-2406

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1851-68/พ.ศ. 2394-2411) เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปเป็นเวทีแห่งอำนาจระหว่าง 2 ชาติตะวันตก คือ อังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งต่างแสวงหาอาณานิคมเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า ช่วงแรกอังกฤษถือไพ่เหนือกว่าด้วยการเข้าครอบครองสิงคโปร์ (ค.ศ. 1819/พ.ศ. 2362), พม่าตอนล่าง (ค.ศ. 1829/พ.ศ. 2369) และพม่าตอนกลาง (ค.ศ. 1852/พ.ศ. 2395) ชัยชนะเหนือพม่าทำให้อังกฤษได้ครอบครองดินแดนลุ่มแม่น้ำอิรวดีที่คาดว่าจะเป็เส้นทางสู่ยูนนาน ศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในจีนตอนใต้^[10]

ต่อมา อังกฤษได้ลงนามในสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีกับสยาม (ค.ศ. 1855/พ.ศ. 2398) ทำให้ฝรั่งเศสกังวลว่านอกจากผลประโยชน์และข้อได้เปรียบทางการค้า อังกฤษอาจใช้สยามเป็น “บันไดก้าวตรงจากพม่าไปยังยูนนาน”^[11]

เพื่อปกป้องผลประโยชน์ รัฐบาลฝรั่งเศสจึงรับแต่งตั้งชาร์ล เดอ มงตีญี (Charles de Montigny) กงสุลประจำเชียงใหม่ เข้ามาเจรจากับสยาม และได้มีการลงนามในสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีในปีถัดมา^[12] มงตีญีเดินทางต่อไปยังกำปอต (Kampot) และตานัง (ค.ศ. 1856-57/พ.ศ. 2399-2400) เพื่อเจรจากับสนธิสัญญากับเขมรและเวียดนาม แต่ไม่สำเร็จ^[13]

เมื่อการทูตล้มเหลว ฝรั่งเศสอาศัยข้ออ้างเรื่องการละเมิดเสรีภาพในการนับถือศาสนา ใช้กำลังเข้ายึดโคชินจีนหรือเวียดนามตอนใต้ไว้เป็นอาณานิคม (สนธิสัญญาไซ่ง่อน ค.ศ. 1862/พ.ศ. 2405)^[14] และได้รุกรานไปยังเขมรเพื่อควบคุมแม่น้ำโขง ซึ่งคาดว่าจะเป็เส้นทางเข้าสู่จีน นอกจากนี้ เขมรยังเป็นเจ้าของชุมทาง

แม่น้ำ 4 สายของแม่น้ำโขงซึ่งจะทำให้เวียดนามตอนใต้มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น ทั้งเป็นศูนย์กลางเสบียงอาหารสำหรับกองทัพฝรั่งเศสในเวียดนาม เขมรจึงมีความสำคัญในแง่ยุทธศาสตร์และแหล่งเสบียงอาหาร^[15]

วันที่ 8 มิถุนายน ค.ศ. 1863/พ.ศ. 2406 พลเรือตรี ปีแอร์ เดอ ลา กรองดิเยร์ (Pierre-Paul de La Grandiere) ผู้ว่าการและแม่ทัพใหญ่ในโคชินจีน ส่งรายงานไปยัง กงต์ เดอ ชาสลู โลบา (Comte de Chasseloup Laubat) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรือและอาณานิคมว่า “ถึงเวลาที่จะสถาปนาเขมรเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส”^[16]

สองเดือนต่อมา เดอ ลา กรองดิเยร์ เข้าเฝ้าองค์พระนโรดมพรหมบริรักษ์ พร้อมเสนอร่างสนธิสัญญาให้เขมรอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส องค์พระนโรดมฯ ยินยอมและลงนามในสนธิสัญญา (11 สิงหาคม) ให้เขมรอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของฝรั่งเศส^[17]

วันที่ 22 กันยายน ค.ศ. 1863 ... เจ้าพระยาพระคลัง (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์) มีหนังสือทักท้วงไปถึง ดรูแอง เดอ ลูส รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส ชี้แจงสิทธิของสยามเหนือเขมร ทั้งทูลขอร้องให้จักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ ทรงยับยั้งการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญาที่ทางราชสำนักสยามไม่ทราบเรื่องมาก่อน [18] ภายหลังกสามเดือนต่อมา (11 ธันวาคม) ก็ได้มีหนังสือไปถึง เดอ ลา กรองดิเยร์ แม้จะยอมรับในที่สุดว่าฝรั่งเศสได้ทำสัญญากับเขมร แต่เนื่องจากเขมรเคยเป็นเมืองขึ้น สยามควรต้องให้ความเห็นชอบก่อนสรุปคือ สยามเรียกร้องให้มีการต่อรองเรื่องการแบ่งปันอำนาจกับฝรั่งเศส^[19] และในเวลาเดียวกัน สยามได้ทำ “หนังสือสัญญาลับ” กับเขมร (1 ธันวาคม) ยืนยันว่าเขมรยังเป็นประเทศราชของสยาม^[20]

กล่าวโดยสรุป ฝรั่งเศสยึดเวียดนามใต้และเข้าอารักขาเขมร สยามประท้วงและทำสัญญาลับ

(5) โอบาเรต์กับการเจรจาในสยาม ค.ศ. 1864-67/พ.ศ. 2407-10

โอบาเรต์เดินทางถึงกรุงเทพฯ วันที่ 14 เมษายน ค.ศ. 1864/พ.ศ. 2407 เพื่อเข้ารับตำแหน่งกงสุลฝรั่งเศสประจำสยาม ภารกิจหลักคือเจรจาท่อรองกับสยามเรื่องเขมร^[21] ในวันรุ่งขึ้นเขาได้เข้าเฝ้าและนำพระราชสาส์นจากจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^[22]

เดือนต่อมา (15 พฤษภาคม) โอบาเรต์ออกเดินทางไปยังเมืองอุดงมีชัย พร้อมพระยามนตรีสุริยวงศ์ ผู้แทนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เพื่อเข้าร่วมพิธีราชาภิเษกองค์พระนโรดมฯ (3 มิถุนายน) ควรกล่าว ณ ที่นี้ว่า โอบาเรต์เป็นผู้เสนอให้ข้าหลวงสยามได้มีส่วนร่วมในพระราชพิธีขณะที่ เดอ ลา กรองดิเยร์ และนายทหารฝรั่งเศสคนอื่นๆ คัดค้าน ไม่เพียงเท่านั้น พวกเขากล่าวหาโอบาเรต์ว่าทำให้จักรพรรดินโปเลียนเข้าใจผิดเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะเรื่องสิทธิของสยามเหนือเขมร^[23]

ปัญหาระหว่างโอบาเรต์กับรัฐบาลสยามเริ่มจากกรณีหนังสือพิมพ์สเตรทไทมส์ (Straits Times) ของสิงคโปร์ (20 สิงหาคม) ตีพิมพ์สนธิสัญญาลับระหว่างเขมรและสยาม[๒๔] เป็นครั้งแรกที่โอบาเรต์ทราบเกี่ยว

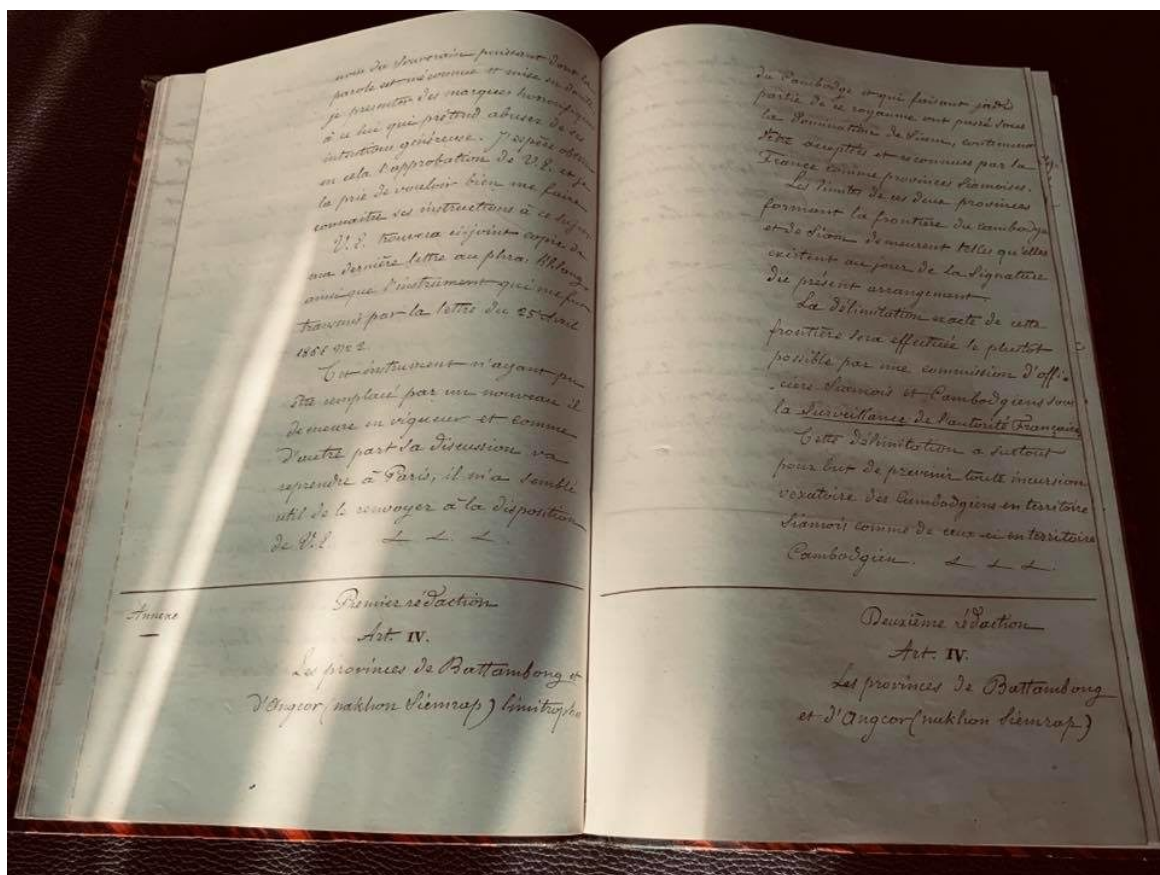
กับสนธิสัญญานี้ เขารู้สึกเป็นการหักหน้าเพราะถูกปิดบังมาโดยตลอด ทันทึที่ทราบเรื่องเขาประท้วงเจ้าพระยา
กลาโหม (30 กันยายน) ว่าสนธิสัญญาดังกล่าวขัดต่อสนธิสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับเขมร และรายงานต่อ ดรู
แอง เดอ ลุส (5 ตุลาคม) ว่ามาตรา 6, 7 และ 11 ในสนธิสัญญาลับบรรจุข้อความอันหมายถึงการ “กลืนเขมร
ไว้ทั้งประเทศ”

ท่าทีของชาสลุ โลบา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรือและอาณานิคม คือ ฝรั่งเศสต้องยื่นกราน
ไม่ยอมรับสนธิสัญญาลับฉบับนี้ ส่วน ดรูแอง เดอ ลุส รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เสริมว่าหาก
สยามยอมรับว่าเขมรเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสก็พร้อมสัญญาจะไม่เอาดินแดนอื่นของเขมรมาไว้ใน
อำนาจเพิ่มเติม

ดรูแอง เดอ ลุส ยังได้ชี้แจงต่อโอบาเรต์ (14 มกราคม ค.ศ. 1865) ว่า “เป้าหมายของฝรั่งเศสคือ
ยืนยันความเป็นอิสระของเขมร เพราะมันสำคัญยิ่งยวดต่อความมั่นคงของโคชินจีน” ทั้งสั่งให้โอบาเรต์เดินทาง
เจรจากับสยาม^[25]

โอบาเรต์เดินทางกลับมายังสยาม (9 เมษายน) โดยเรือ “มิตราเย” (Mitraille)^[26] และเริ่มการเจรจากับ
เจ้าพระยากลาโหมโดยทันที (10 เมษายน) อย่างไรก็ตาม การเจรจาดังกล่าวไม่ราบรื่น ร่างสัญญาโดยโอบาเรต์
ถูกเจ้าพระยากลาโหมตีกลับ ภายหลังที่ได้มีการแก้ไขข้อความบางตอน ทั้งสองฝ่ายก็ยินยอมลงนามใน
ร่างสัญญา (14 เมษายน)^[27]

สัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศสฉบับวันที่ 14 เมษายน ค.ศ. 1865/พ.ศ. 2408 มีทั้งหมด 7 มาตรา
แต่ต่อมาตราข้อที่ 4 ว่าด้วย “Laos Siamois” หรือ “เมืองลาวของสยาม” (‘เขตแดนเมืองบัตบอง นคร
เสียมราฐ แลเมืองลาวของสยามซึ่งติดต่อเขตแดนเขมร ฝรั่งเศสยอมรับให้คงอยู่ตามที่ซึ่งได้สังเกตกัน ...’) ได้
ถูกคัดค้านโดยชาสลุ โลบา ซึ่งเกรงว่าการยอมรับความเป็นเจ้าอธิราชของสยามเหนือลาว ที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่าน
กลางประเทศ อาจเป็นอุปสรรคต่อการค้าของฝรั่งเศสในภายภาคหน้า ส่วน เดอ ลากรองดิเยร์ ข้าหลวงใหญ่
ประจำโคชินจีน เห็นว่าไม่มีความจำเป็นจะต้องทำสัญญาอีกฉบับ เพราะเรื่องเขมรในฐานะรัฐในอารักขาของ
ฝรั่งเศสนั้นเป็น “เฟทาคองพลี” (fait accompli) ซึ่งพอกล้อมแก้ล้มแปลได้ว่า “มันจบแล้ว”^[28]

มาตรา 4 ใน “สัญญาโอบาเรต์” ลายมือโอบาเรต์ ร่างนี้ตัดข้อความเจ้าปัญหา “Laos Siamois” (เมืองลาวของสยาม)

มาตราข้อที่ 4 ได้ก่อให้เกิดการประท้วงตอบโต้กันไปมาข้ามปี ต่างฝ่ายต่างยึดมั่นในความคิดของตน จนสัญญาฉบับนี้ถูกเพิกถอน และโอบาเรต์ต้องยุติบทบาท (12 มกราคม ค.ศ. 1867) เมื่อทางการสยามตัดสินใจส่งราชทูตไปฝรั่งเศสเพื่อขอเจรจาทำสัญญาฉบับใหม่^[29] จนในที่สุดได้มีการลงนามในสนธิสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศสที่กรุงปารีสเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม ค.ศ. 1867/พ.ศ. 2410

(6) บทสรุป

ธิดี บัวคำศรี “สยามกับฝรั่งเศสและประวัติศาสตร์(ยุคมืด)ของกัมพูชา” มีข้อความตอนหนึ่งว่า “เกิดอะไรขึ้นบ้างในช่วงเวลาจากเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1864 ไปจนถึงเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1867 เป็นประเด็นที่ต้องการการศึกษาในรายละเอียดต่อไป”^[30]

หนังสือ Diplomatic Letter Book หรือบันทึกโอบาเรต์ที่ผมได้มาจากอังกฤษ รวบรวมสำเนาจดหมายและเอกสารการทูต เขียนระหว่างวันที่ 9 มกราคม ค.ศ. 1864/พ.ศ. 2406 – 18 เมษายน ค.ศ. 1867/พ.ศ. 2410 น่าจะช่วยไขปริศนาและตอบประเด็นข้อสงสัยว่าเกิดอะไรขึ้นในช่วงการเจรจาทำสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับสยาม

บันทึกนี้เป็นหลักฐานขั้นต้นที่ผมนำกลับมาเมืองไทย เพื่อหวังให้เราได้รับรู้ ได้ศึกษาแง่มุม ประวัติศาสตร์ช่วงสำคัญได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพิ่มเติมจากเอกสารชั้นรอง และเอกสารฝ่ายไทยที่มีอยู่อย่าง จำกัด

* ขอขอบพระคุณอาจารย์ Krislert Samphantharak ที่ได้มอบบทความ Siam and France 1863-1870 มาให้ครับ

เชิงอรรถ

[1] เอนก นาวิกมูล. ฝรั่งที่เกี่ยวข้องกับสยาม 2 (กรุงเทพฯ : สายธาร, 2549), น. 114-115.

[2] Therese Aubaret, *Vie de Gabriel Aubaret par sa femme, entierement ecrite de sa main* (Poitiers, c. 1895-97), p. 1, 11. เอกสารต้นฉบับไม่ระบุเลขหน้า ผมยึดตามเลขหน้าที่ผู้จำหน่าย เขียนไว้ที่มุมกระดาษ

[3] Therese Aubaret, *Vie de Gabriel Aubaret par sa femme, entierement ecrite de sa main*, p. 54, chapters 8-11, Lawrence Palmer Briggs, “Aubaret and the Treaty of July 15, 1867 between France and Siam,” *The Far Eastern Quarterly*, Vol. 6, No. 2 (February 1947): 124, และ K. W. Taylor, *A History of the Vietnamese* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), p. 450.

[4] Lawrence Palmer Briggs, “Aubaret and the Treaty of July 15, 1867 between France and Siam,” pp. 124-125.

[5] Therese Aubaret, *Vie de Gabriel Aubaret par sa femme, entierement ecrite de sa main*, pp. 276, 292, 369-370, Lawrence Palmer Briggs, “Aubaret and the Treaty of July 15, 1867 between France and Siam,” pp. 125-127, Abbot Low Maffat, *Mongkut, the King of Siam* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1961), p. 114, Jim Mizerski, *Cambodia Captured: Angkor’s first photographers in 1860’s colonial intrigues* (Phnom Penh: Jusmin Image Machine, 2015), p. 23, วิลาส นิรันดร์สุขศิริ, “เผยแพร่โฉมกงสุลโอบาเรต์ (ตอนที่ 1),” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 33 ฉบับที่ 10 (สิงหาคม 2555): 102, และ วิลาส นิรันดร์สุขศิริ, “เผยแพร่โฉมกงสุลโอบาเรต์ (ตอนที่2),” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 33 ฉบับที่ 11 (กันยายน2555): 139.

[6] Therese Aubaret, *Vie de Gabriel Aubaret par sa femme, entierement ecrite de sa main*, pp. 372-74, chapters 16-17, 19-21, Alexander Johnson, *The Gabriel Aubaret Archive*

of Ottoman Economic and Transportation History (Munich: Antiquariat Dasa Pahor, 2019), p. 16, และ วิลาส นิรันดร์สุขศิริ, “เผยโฉมกงสุลโอบาเรต์ (ตอนที่ 2),” น. 139-41.

[7] Therese Aubaret, *Vie de Gabriel Aubaret par sa femme, entierement ecrite de sa main*, chapters 23-24, 28, และ Alexander Johnson, *The Gabriel Aubaret Archive of Ottoman Economic and Transportation History*, p. 16.

[8] H. Oudin ผู้จัดพิมพ์ชีวประวัติของกาบรีเอล โอบาเรต์ ให้ชื่อหนังสือว่า “Gabriel Aubaret” (Poitiers: Librairie H. Oudin, 1898) แต่ไม่เครดิตเธอเธอ ภรรยาผู้เป็นเจ้าของผลงาน. Therese Aubaret, *Vie de Gabriel Aubaret par sa femme, entierement ecrite de sa main*, p. 840, และ Alexander Johnson, *The Gabriel Aubaret Archive of Ottoman Economic and Transportation History*, p. 16.

[9] ไกรฤกษ์ นานา, “เกร็ดนอกพงศาวดาร: ‘การทูตต้องห้าม’ ชุดแรกและชุดเดียว วาดสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4๘” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 25 ฉบับที่ 3๓ (มกราคม 2547): 112.

[10] แม่น้ำอิรวดีมีประสิทธิภาพมากกว่าแม่น้ำสาละวินในการเป็นเส้นทางสู่จีน เพราะมีความกว้างมากกว่า ดู ฐนพงศ์ ลือขจรชัย, เสียดินแดนมลายู: ประวัติศาสตร์ชาติฉบับ Plot Twist (กรุงเทพฯ : มติชน, 2562), น. 67, และ K. W. Taylor, *A History of the Vietnamese*, p. 444.

[11] เพ็ญศรี ตึก, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม), พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2544), น. 15.

[12] K. W. Taylor, *A History of the Vietnamese*, p. 441, ร้อยเอกโซฟ, สัมพันธภาพของประเทศไทยกับประเทศสยาม พ.ศ. 2223-2450, แปลโดยนันทพร บันลือสินธุ์ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2544), น. 32, 41.

[13] Lawrence Palmer Briggs, “Aubaret and the Treaty of July 15, 1867 between France and Siam,” p. 122, K. W. Taylor, *A History of the Vietnamese*, p. 442, ร้อยเอกโซฟ, สัมพันธภาพของประเทศไทยกับประเทศสยาม, น. 35, 56-57, และ เพ็ญศรี ตึก, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย, น. 21.

[14] Pierre Brocheux and Daniel Hemery, *Indochina: An Ambiguous Colonization, 1858-1954* (Berkeley: University of California Press, 2009), pp. 19, 24-25, และ K. W. Taylor, *A History of the Vietnamese*, p. 443.

[15] เพ็ญศรี ตู่ก, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย, น. 25.

[16] Jim Mizerski, Cambodia Captured: Angkor's first photographers in 1860's colonial intrigues, p. 11.

[17] Jim Mizerski, Cambodia Captured: Angkor's first photographers in 1860's colonial intrigues, p. 12, และ เพ็ญศรี ตู่ก, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย, น. 25-27.

[18] The Committee for the Publication of Historical Documents, Foreign Records of the Bangkok Period up to A.D. 1932 (Bangkok: Office of the Prime Minister, 1982), pp. 51-52, และ เพ็ญศรี ตู่ก, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย, น. 28.

[19] ธิบัติ บัวคำศรี, “สยามกับฝรั่งเศสและประวัติศาสตร์ (ยุคมีด) ของกัมพูชา” ใน พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ (บรรณาธิการ), ยุคมีดของประวัติศาสตร์ไทย: หลังบายน พุทธเถรวาท การเข้ามาของคนไท, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : มติชน, 2559), น. 230-232.

[20] ธิบัติ บัวคำศรี, “สยามกับฝรั่งเศสและประวัติศาสตร์(ยุคมีด)ของกัมพูชา,” น. 236-๒239.

[21] Lawrence Palmer Briggs, “Aubaret and the Treaty of July 15, 1867 between France and Siam,” p. 128, Jim Mizerski, Cambodia Captured: Angkor's first photographers in 1860's colonial intrigues, p. 23.

[22] จดหมายที่โอบาเรต์เขียนถึง ดร.เอง เดอ ลูส ลงวันที่ 16 เมษายน ค.ศ. 1864, หนังสือ Diplomatic Letter Book จากคอลเล็กชันของผู้เขียน (Paris, c. 1867), 9 pp.

[23] Lawrence Palmer Briggs, “Aubaret and the Treaty of July 15, 1867 between France and Siam,” p. 128, Jim Mizerski, Cambodia Captured: Angkor's first photographers in 1860's colonial intrigues, p. 24.

[24] Lawrence Palmer Briggs, “Aubaret and the Treaty of July 15, 1867 between France and Siam,” p. 129, Jim Mizerski, Cambodia Captured: Angkor's first photographers in 1860's colonial intrigues, p. 28.

[25] R. Stanley Thomson, “Siam and France 1863-1870,” The Far Eastern Quarterly, Vol. 5, No. 1 (November 1945): 28-31, เพ็ญศรี ตู่ก, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย, น. 31.

[26] Lawrence Palmer Briggs, “Aubaret and the Treaty of July 15, 1867 between France and Siam,” p. 130, อาร์. สแตนลีย์ ทอมสัน ระบุว่าโอบาเรต์ถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 8 เมษายน ดู R. Stanley Thomson, “Siam and France 1863-1870,” p. 31 แต่บริกส์อ้างจดหมายเหตุหมอบรัดเลย์ Abstract of the Journal of Dr. Dan Beach Bradley ที่ระบุว่าเขามาถึงเมื่อวันที่ 9 เมษายน

[27] R. Stanley Thomson, “Siam and France 1863-1870,” p. 31.

[28] Lawrence Palmer Briggs, “Aubaret and the Treaty of July 15, 1867 between France and Siam,” pp. 131, 134, R. Stanley Thomson, “Siam and France 1863-1870,” p. 32.

[29] Lawrence Palmer Briggs, “Aubaret and the Treaty of July 15, 1867 between France and Siam,” p. 132, R. Stanley Thomson, “Siam and France 1863-1870,” p. 38, เพ็ญศรี ตึก, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย, น. 36.

[30] ธิบัติ บัวคำศรี, “สยามกับฝรั่งเศสและประวัติศาสตร์(ยุคมีด)ของกัมพูชา,” น. 240.

ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช “พบ “บันทึกลับโอบาเรต์” เผยเบื้องหลังการเจรจาสนธิสัญญาสยามกับฝรั่งเศส”

[ออนไลน์] เผยแพร่วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2563 เข้าถึงข้อมูลวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2564 จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_36245